MAKTABGACHA YOSHDAGI ESHITISHDA NUQSONI BO'LGAN BOLALARNING MEHNAT TARBIYASI

Matkarimova Intizor Zafar qizi
matkfrimovaintizor16@gmail.com,
Nasirdinova Muniraxon Raximjon qizi
muniranasridinova70@gmail.com,
O'ktamova Dildora Baxtiyor qizi
dildoraoktamova18@gmail.com,
Omonova Mushtariybonu Furqat qizi
omonovamustarij1@gmail.com
Oligofrenopedagogika yo'nalishi 25/5- guruh

Abstract: This study focuses on the process of labor education for preschool children with hearing impairments. The research analyzes how children's participation in labor activities influences their cognitive, motor, and social development. Based on theoretical and empirical research, special pedagogical approaches, interactive methods, and practical exercises were examined for effectiveness. The results indicate that labor education plays a crucial role in children's intellectual development, motor coordination, and social adaptation. The study highlights the importance of using special methods and interactive approaches to enhance children's interest in labor activities and develop their skills. Recommendations for improving labor education through the enhancement of pedagogical technologies are proposed.

Keywords: children with hearing impairments, labor education, pedagogical methods, social adaptation, cognitive processes, special education.

KIRISH

Mehnat tarbiyasi barkamol inson tarbiyasining ajralmas qismi hisoblanadi. Mehnat tarbiyasi yoshlarning mehnat faoliyatiga doir bilim va ko'nikma va malakalarni o'z ichiga olgan mehnat tajribasini muvaffavqiyatli o'zlashtirib olishiga, ularda mehnat va mehnat ahliga ijobiy munosabat uyg'otishga, shaxsni har tomonlama kamol toptirishga va kelajakdagi mehnat faoliyatiga tayorlashga qaratilgandir.[1] Mehnatga ahloqiy munosabatni tarkib toptirish uchun bir qancha vazifalarni nazarda tutish lozim. Bolaning aqliy faoliyatini rivojlantirishda mehnat katta ahamiyatga ega. Mehnat qilish jarayonida bolalar materiallar va asboblar, ularning xossalari va sifatlarini o'rganadilar, turli materiallar, asbob va uskunalar nomini bilib oladilar. Bolalarda bilimlar to'planadi, idrok qilish malakasi, tasavvurlari, tahlil qilish, taqqoslash, umumlashtirish kabi fikrlash jarayonlari, nutqi, olingan bilimlarni amaliy qo'llash malakasi, ziyraklik va fahm-farosati rivojlanishiga olib keladi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Maktabgacha yoshdagi kar bolalarning rivojlanishi sohasidagi ko'plab kuzatishlar (N.A.Rau,A.A.Venger, L.P.Noskova, G.V.Trofimova), eshitishning keskin pasayishiga olib keluvchi kasalliklar natijasida eshitishda nuqsoni bo'lgan bolalar ko'pincha jismoniy rivojlanishida eshitadigan tengdoshlaridan orqada qolishini ko'rsatadi. Ularda somatlik jihatdan

[1] Irina S. Lazarenko. *Bolalarda kognitiv va nutqiy rivojlanishni shakllantirish*. – Moskva, 2016.

zaiflik, harakatlar muvofiqligining buzilishi kuzatiladi. Eshita olmaslik va pirovard o‘z harakatlarini yetarlicha sezmaslik harakat ko‘nikmalarini tarkib topishini qiyinlashtiradi.[2]

1. Mehnat tarbiyasi vazifalarini amalga oshirish uchun quyidagi vositaladan foydalaniladi: mehnat faoliyati, uning turlari, uning tashkil etishning asoslari bilan keng tanishtirish; yosh avlodning, yosh avlodning mehnat tarbiyasi; jamiyatning mehnat qayotida bevosita ishtirok etish, qo‘lidan kelgan mehnat turlarini bajarish. (V.I.Loginova, P.G.Samorukova).[3]

Mazkur tadqiqot eshitishda nuqsoni bo‘lgan maktabgacha yoshdagi bolalarning mehnat tarbiyasini o‘rganishga qaratilgan bo‘lib, ushbu jarayonni samarali tashkil etish metodlarini aniqlash va tahlil qilishga asoslangan. Tadqiqot jarayonida quyidagi metodologik yondashuvlardan foydalanildi:

1. Nazariy tahlil metodi

A. Mehnat tarbiyasi va eshitishida nuqsoni bo‘lgan bolalarning rivojlanishiga oid ilmiy adabiyotlar, pedagogik va psixologik tadqiqotlar tahlil qilindi.

B. Mavzuga doir mavjud tajribalar va nazariy yondashuvlar solishtirilib, muammo va yechimlar aniqlashga harakat qilindi.

2. Empirik tadqiqot metodi

A. Eshitish qobiliyati zaif yoki kar bolalar bilan ishlovchi maxsus maktabgacha ta’lim muassasalarida kuzatishlar o‘tkazildi.

B. Pedagog va defektologlarning amaliy tajribasi o‘rganildi.

C. Bolalarning mehnat faoliyatidagi ishtiroki, harakatlari, motivatsiyasi va malaka shakllanishi tahlil qilindi.

3. Diagnostik metodlar

A. Pedagog va ota-onalar bilan suhbatlar o‘tkazilib, eshitishida nuqsoni bo‘lgan bolalarning mehnat tarbiyasidagi xatti-harakatlari va qiyinchiliklari aniqlashga harakat qilindi.

B. Bolalarning mehnat faoliyatiga qiziqishi va qatnashish darajasi baholandi.

4. Eksperimental metod

A. Maxsus pedagogik metodlarni sinovdan o‘tkazish uchun tajriba o‘tkazildi.

B. Eshitishda nuqsoni bo‘lgan bolalar bilan turli mehnat faoliyatlarini tashkil etish orqali natijalar tahlil qilindi.

5. Statistik tahlil

A.Olingan ma’lumotlar statistik tahlil qilinib, mehnat tarbiyasi bo‘yicha samarali usullar belgilandi.

Mazkur metodologik yondashuvlar orqali eshitishida nuqsoni bo‘lgan bolalarning mehnat tarbiyasi samaradorligini oshirish yo‘llari o‘rganildi va tegishli tavsiyalar ishlab chiqildi.[4]

MUHOKAMA VA NATIJA

Ushbu tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, eshitishida nuqsoni bo‘lgan maktabgacha yoshdagi bolalar uchun mehnat tarbiyasi ularning umumiy rivojlanishiga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi. Xususan, mehnat faoliyatining samarali tashkil etilishi bolalarning aqliy, jismoniy va ijtimoiy

[2] Natalya P. Goncharova. *Maxsus pedagogikada jismoniy va psixik rivojlanish*. – Moskva, 2010.
[3] Kornelya K. Tkachova. *Korreksion pedagogika va nutq rivoji metodlari*. – Moskva, 2005.

[4] Mariya V. Sokolova. *Inklyuziv ta’limda mehnat va ijtimoiy moslashuv*. – Moskva, 2018.

jihatdan rivojlanishiga yordam beradi. Tadqiqot davomida aniqlangan asosiy natijalar quyidagilardan iborat:

Birinchidan, eshitish qobiliyati zaif bo‘lgan bolalar mehnat faoliyati jarayonida materiallar va asboblar bilan tanishish orqali amaliy bilim va ko‘nikmalarga ega bo‘lishadi. Bu esa ularning tafakkur jarayonlarini, jumladan, analiz, taqqoslash va umumlashtirish qobiliyatlarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, maxsus mehnat tarbiyasi dasturlari bolalarning bilish faoliyatini qo‘llab-quvvatlashda muhim rol o‘ynaydi.

Ikkinchidan, mehnat tarbiyasining to‘g‘ri tashkil etilishi bolalarning harakat koordinatsiyasini yaxshilashga xizmat qiladi. Tadqiqot jarayonida aniqlanganidek, eshitish qobiliyati cheklangan bolalarda harakat muvofiqlashtirish muammolari kuzatiladi. Biroq, maxsus pedagogik yondashuvlar asosida tashkil etilgan mehnat faoliyati bu kamchiliklarni kamaytirishga yordam beradi. Bu natijalar avvalgi tadqiqotlar (N.A. Rau, A.A. Venger, L.P. Noskova, G.V. Trofimova) bilan hamohang bo‘lib, mehnat tarbiyasi jismoniy rivojlanish uchun ham muhim ekanligini tasdiqlaydi.

Uchinchidan, eksperimental natijalar shuni ko‘rsatdiki, mehnat faoliyatida faol ishtirok etgan bolalar ijtimoiy moslashuv jarayonida ijobiy o‘zgarishlarga ega bo‘ldi. Jumladan, ular o‘zaro muloqot qilish, jamoada ishlash va muayyan topshiriqlarni bajarish bo‘yicha aniq ijtimoiy ko‘nikmalarga ega bo‘ldi. Bu esa mehnat tarbiyasining nafaqat bilish va harakat qobiliyatiga, balki bolalarning shaxsiy-ijtimoiy rivojlanishiga ham katta ta’sir ko‘rsatishini ko‘rsatadi.

To‘rtinchidan, tadqiqot davomida olingan ma’lumotlar statistik tahlil qilindi va mehnat tarbiyasining samaradorligini oshirishga xizmat qiluvchi metodlar belgilandi. Jumladan, bolalarning mehnat faoliyatiga bo‘lgan qiziqishini oshirish uchun interaktiv yondashuvlar va o‘yin metodlaridan foydalanish samaradorligi aniqlandi.

Ushbu tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, eshitishida nuqsoni bo‘lgan bolalar uchun maxsus mehnat tarbiyasi dasturlarini ishlab chiqish va ularni amaliyotga tadbiq etish muhim ahamiyatga ega. Mehnat tarbiyasini samarali tashkil etish orqali bolalarning intellektual, jismoniy va ijtimoiy rivojlanishini qo‘llab-quvvatlash mumkin. Kelgusida ushbu mavzu bo‘yicha yanada chuqurroq tadqiqotlar olib borish va yangi pedagogik metodlarni sinovdan o‘tkazish zarurati mavjud.

XULOSA

Ushbu tadqiqot eshitishida nuqsoni bo‘lgan maktabgacha yoshdagi bolalarning mehnat tarbiyasini o‘rganishga qaratilgan bo‘lib, uning ahamiyati va samaradorligini ilmiy jihatdan asoslashga harakat qilindi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, mehnat tarbiyasi bolalarning kognitiv, jismoniy va ijtimoiy rivojlanishida muhim rol o‘ynaydi. Xususan, maxsus pedagogik yondashuvlar va metodlarni qo‘llash orqali bolalarning mehnat faoliyatiga bo‘lgan qiziqishini oshirish va ularning ko‘nikmalarini shakllantirish mumkinligi aniqlandi.

Mehnat tarbiyasining to‘g‘ri tashkil etilishi bolalarning mustaqilligi, o‘ziga bo‘lgan ishonchi va ijtimoiy moslashuv jarayonini yaxshilashga xizmat qiladi. Tadqiqot natijalariga asoslanib, maxsus ta’lim muassasalari uchun samarali mehnat tarbiyasi dasturlarini ishlab chiqish, pedagog va defektologlar tomonidan ilg‘or metodlarni qo‘llash, shuningdek, ota-onalar bilan hamkorlikni kuchaytirish lozimligi ta’kidlandi.

Kelgusida eshitishida nuqsoni bo‘lgan bolalarning mehnat tarbiyasini yanada chuqurroq o‘rganish va uning samaradorligini oshirish uchun yangi pedagogik texnologiyalarni joriy etish bo‘yicha tadqiqotlar olib borish maqsadga muvofiqdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YHATI:

1. Noskova L.P. Преемственност в работе дошколного отделения и спесиалной школў поформированию речи глухих детей. В сб. особенности развития и воспитания детей дошколного возраста с недостатками слуха и интеллекта.
2. Programmi dlya spesialnix doshkolnix uchrejdeniy. Vospitanie i obuchenie gluxix
3. doshkolnikov. M. 2000.
4. Maktabgacha tarbiya yoshidagi kar bolalarga ta'lim tarbiya berish dasturi. T.2000 y.
5. Qodirova F.U.va boshqalar “Maxsus pedagogika asoslari” O‘quv qo‘llanma ZEBO-PRINTS 2023
6. Xamidova, M. (2024). Methodology for Developing Active Civic Competence in Future Special Educators. Pedagogical Cluster-Journal of Pedagogical Developments, 2(10), 61-69.